

HRVATSKI DIJALEKTOLOŠKI ZBORNIK 14 (2008)

UDK 811.163.42'374'282

Pregledni članak

Rukopis primljen 24. IX. 2006.

Prihvaćen za tisak 11. XI. 2006.

SANDRA TAMARO

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Preradovićeve 1, HR-52100 Pula
stamara@ffpu.hr

STRUKTURA RJEČNIČKOGA ČLANKA U DIJALEKTALNIM ČAKAVSKIM RJEČNICIMA S POSEBNIM OSVRTOM NA PROBLEM HOMONIMIJE I POLISEMIJE PRI SASTAVLJANJU NATUKNICA

U radu je obrađena struktura rječničkoga članka na primjerima natuknica iz dvadeset čakavskih rječnika s obzirom na naglasak, morfološku odrednicu, egzemplifikaciju, etimologiju i značenje. Posebna je pozornost posvećena razlikovanju homonimije od polisemije pri sastavljanju rječničkih članaka u dijalektalnoj čakavskoj leksikografiji.

0. Uvod

O strukturi rječničkog članka ovisi kvaliteta jednog rječnika jer u odnosu na dosljednost autora pri sačinjavanju natuknice i njegova pridržavanja leksikografskih načela uvelike će ovisiti i razina informacija koju sam rječnik pruža. Te informacije odnose se na naglasak riječi ili glave članka, na morfološku kategoriju, na kose oblike koji su razlikovni za određenu riječ, te na značenje tj. značenja leksema, na uporabni kontekst riječi koji se daje egzemplifikacijom i na etimologiju. S obzirom na navedene stavke obrađeno je dvadeset rječnika izvornih čakavskih govora s područja Istre, Kvarnera i Dalmacije, starijeg i novijeg datuma (izdanih od 1956. do 2004. godine), te se metodom analize, komparacije i sinteze želi dati uvid u način sačinjavanja rječničkog članka u postojećoj dijalektalnoj čakavskoj leksikografiji.

Milan Moguš (1985), u svom radu posvećenom teorijsko-metodološkoj podlozi za izradu rječnika čakavskog narječja daje osnovne upute i nacrt za izradu jednog takvog dijalektalnog djela, a, između ostalog, osvrće se i na strukturu rječničke natuknice. Natuknički članak čine dva temeljna dijela: prvi je *glava* članka kojoj pripada natuknica u njezinu tzv. kanonskom obliku, gdje je riječ akcentirana i kojoj se pridodaju gramatičke odrednice, dok se u

drugom dijelu, u tzv. *tijelu* članka nalaze sva značenja natuknice i rečenične potvrde (Moguš 1985: 328). Značenja natuknice određuju se pomoću leksikografskih definicija (ako je riječ o nečem specifičnom čijeg ekvivalenta nema u standardnom književnom jeziku) ili pak prijevodnim ekvivalentima, koji su, dakako, češći.

1. S obzirom na značenje: problem razlikovanja homonimije od polisemije

Ono što nikad ne izostaje u bilo kakvu rječniku jest riječ kao glava natuknice i njezino značenje, za razliku od morfoloških odrednica, naglasaka, egzemplifikacije, etimologije itd., koji u obrađenom korpusu nisu uvijek sustavno prisutni, kako ćemo moći primijetiti u daljnjem tekstu.

Kada je riječ o značenju, bilo denotativnom bilo konotativnom, svi su autori dijalektalnih čakavskih rječnika koje smo uzeli u obzir¹ posegli ili za leksičkom definicijom, ako za taj pojam nije postojao ekvivalent u standardnom jeziku, ili za prijevodnim ekvivalentom. No, ovdje će se pažnja posvetiti problemu homonimije i polisemije pri sastavljanju natuknica u dijalektalnim čakavskim rječnicima, jer je poznato da u pojedinim slučajevima nije lako odrediti radi li se o homonimnim ili polisemnim riječima. Naime, vokabular jednog jezika, mjesnoga govora ili grupe govora nije sačinjen samo od nekoliko tisuća riječi uredno poredanih abecednim redom, kako ih mi doživljavamo otvorivši bilo koji nasumce odabrani rječnik. Riječi se nalaze u višestrukim međusobnim odnosima, povezane i na sintagmatskoj i na paradigmatškoj razini, tako da su homonimija, polisemija i hiperonimija samo nekolicina od relevantnih semantičkih fenomena o kojima treba voditi računa pri uvrštavanju leksema koji će činiti rječnički članak u procesu sastavljanja rječnika pojedinih mjesnih govora. Poznato je da u jeziku postoje dvije vrste leksičkog ambigviteta ili dvosmislenosti: jedna počiva na homonimiji a druga na polisemiji, i ta dvosmislenost može predstavljati problem u trenutku kada autori jednog rječnika moraju odlučiti kada su dvije "iste" riječi homonimi i imaju različita značenja, a kada se zapravo radi o jednoj riječi s više značenja, tj. kada da uvrste jednu rječničku natuknicu a kada više?

Većina riječi nema samo jedno, nego više značenja, koja se realiziraju u različitim kontekstima uporabe, i takva značenja nazivamo konotativnim, stilističkim, metaforičnim. Sam termin *polisemija* (< gr. πολὺ 'mного' i σημά 'znak') označava višeznačnost riječi, čija su značenja semantički povezana i potječu od istoga korijena.

¹ Ima ih mnogo više, ali zbog ograničenoga prostora odabrali smo dvadesetak reprezentativnih rječnika.

Drugi kamen smutnje jest homonimija, tj. odnos formalne identičnosti među riječima (< gr. ὅμοι ‘isto’ i ὄνομα ‘ime’), koja podrazumijeva riječi istoga oblika (koji se grafički ili glasovno podudaraju), a imaju posve različito značenje, budući da im je podrijetlo različito, stoga se i u rječnicima uvrštavaju kao zasebni leksemi, tj. zasebne leksikografske natuknice (Simeon 1969: 486–487).

Homonimi nastaju tako što su neke riječi, povijesnim glasovnim razvitkom, promijenile svoj oblik i na taj način su se izjednačile s oblikom druge riječi, s kojom nisu bile ni u kakvom semantičkom niti formalnom odnosu, pa bi podrijetlo riječi ili etimologija bila korisna da se razluče homonimi od polisemnih riječi.

Homonimija se često javlja između izvorne riječi i posuđenice, ili pak iz dviju posuđenica različitoga podrijetla, no ima puno slučajeva kada je teško odrediti radi li se o polisemiji ili homonimiji, budući da homonimi mogu nastati i semantičkim raspadanjem višeznačnih riječi (Melvinger 1984: 39–41, Berruto 1976: 62).

Moguće je da se kroz dugo razdoblje razlika podrijetla zaboravi pa da se dvije homonimne riječi nađu pod jednim polisemnim rječničkim člankom, no pravilo u leksikografiji upućuje da svaki homonim ima svoju posebnu rječničku natuknicu, (tj. da u jednom rječniku ima onoliko natuknica koliko ima homonima), dok polisemična riječ unutar jedne natuknice ima jedan formativ s više sema, poredanih bročano od denotativnog, primarnog značenja prema ostalim sekundarnim, metaforičnim značenjima, i smatra se jednom jedinicom rječnika.

No, pitanje je koji su kriteriji koje lingvisti ili leksikografi uzimaju u obzir kada moraju odlučiti kada su dvije iste riječi homonimi i imaju različita značenja, a kada je zapravo riječ o jednoj riječi s više značenja, tj. kada uvrstiti jedan rječnički članak, a kada više?

- a) kriterij koji bi mogao razjasniti dileme jest etimologija, tj. potrebno znanje o povijesti stanovite riječi i njezinu podrijetlu. Ako dva leksema potječu od različitih riječi, radi se o homonimnim natuknicama, a ako im je podrijetlo zajedničko, radi se o jednoj riječi s više značenja. No, ima mnogo slučajeva kada je teško sa sigurnošću utvrditi podrijetlo jedne riječi, to ovisi i o tome koliko smo spremni analizirati povijesni razvoj određenoga leksema, budući da nas površna analiza može dovesti u zabludu (Lyons 1977/II: 550–558).
- b) bitan kriterij o kojemu vode računa leksikografi i lingvisti pri razlučivanju homonimnih od polisemičnih riječi jest povezanost odnosno nepovezanost značenja (Lyons 1977/II: 550–558).
- c) treći kriterij razlikovanja jest različita gramatička kategorija leksema, tj. pripadanje različitim vrstama riječi, pa bi to bio razlog za posebnu natuknicu.

Iz obrađenih dijalektalnih čakavskih rječnika primijetili smo da je većina autora pravilno svakom homonimu pridodala zasebnu natuknicu, no ima i izuzetaka. Radi ilustracije problema potkrijepit ćemo našu tvrdnju primjerima.

Mogušev *Senjski rječnik* izvrstan je primjer sustavnog i jasnog zapisivanja homonima, budući da je autor odlučio svakoj homonimnoj natuknici dodati brožani eksponent. Na primjer:

vodā¹ (Gjd vodē) voda *Zakalāj sič vodē!*

vodā² (Gjd vodē) koso nagnuta krovna ploha nad kućom *Niki ĩmadu krōv od vĭkendice na dvĭ vōde, a nĭki na četĭre* (Moguš 2002: 166).

Na isti način zabilježeni su i homonimi unutar rječnika *The Čakavian Dialect of Orbanici near Žminj*:

bāk₁ subst m ‘bull’, GAsg *bakā*, Dsg *bakū*, Isg *bakuōn*, Lsg *bakē*, Npl *bakī*, Gpl *bākī*, Dpl *bakuōn*.

bāk₂ subst m ‘unidentified plant with unpleasant smell’, Lsg *bakalē* (Kal-sbeek 1998: 414);

i unutar *Čakavisches Deutsches Lexikona*, npr:

bomē¹ adv lit bogme ‘wirklich, wahrlich’ *Bomē si rēka da ćež danās pōc u kāču* (B). J 27

bomē² interj (usklik) ‘ja! (betont)’ *Biš tĩ tō i na sūdū rēkla? – Bomē!* (D). (Hraste, Šimunović, Olesch 1979: 65);

i unutar *Rječnika bruškoga govora*:

dučāt¹, -cōn nesvrš. Gutati, jesti (posprdno rečeno); v. *gucāt*

dučāt², -cōn (konop) nesvrš. Smotati konop ili mrežu kao kolač... (Dulčić, Dulčić 1985: 439);

te u *Rječniku čakavskog govora Novog Vinodolskog*:

grēz¹ m mulj **Ričina j’ pūna grēza*.

grēz² prid. Grub, sirov **Nahĩtali su grēzū mēltu, a fĩnū još nĩsū* (Sokolić – Kozarić 2003: 73).

Kako bi odvojio homonimne natuknice unutar svog rječnika vodičkoga govora, Ribarić je stavio broj ispred svake glave članka², te navodimo njegov primjer:

1. **ĵid** f. i m. ‘ljutnja, srdžba’; izraz: *pojĩsti se od ĵidi*.

2. **ĵid** f. ‘jelo’ (Ribarić 2002: 178).

² Naime, to više nije praksa u leksikografiji, no znamo da je Ribarić svoje djelo napisao 1916. na njemačkom jeziku koje je bilo objavljeno 1. put pod naslovom «Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri» u Srpskom dijalektološkom zborniku 1940. god., te je doživio ponovno upotpunjeno izdanje 2002. godine.

Ostali autori pravilno odvajaju homonime u rječnicima, samo im ne dodaju brojčani eksponent već samo posebnu natuknicu, npr: Ròki – Fortunãto u svom *Libru Vĩškiga Ĵazika*:

sũdji, -o *pl. tant.* suđe (Sũdji od konòbi, sũdji od kužĩni..): *Prokantovãla je priko prõnjõ sũdjo* (JR B 104)

sũdji, *adj.* sudnji; ~ **sũdji dõn** ~ sudnji dan, dan kada će se suditi: *Ona drũgo ceka i cekat će sũdji dõn* (AR M 39) (Ròki – Fortunãto 1997: 520).

Ima i slučajeva kada se polisemne riječi svrstavaju kao homonimi, tako da npr. u rječniku pićonskog govora autor daje pet rječničkih natuknica za leksem *pus*, npr:

Pus – karneval, fašnik, mesopust, poklade

Pus², *pusti* – maskara, maskare V: krabuljari

Pus³ – podrugljivi naziv za loše obučenu osobu

Pus⁴ – lutka kao strašilo za ptice

Pus⁵ – postan, nemastan, pust (Ružić Sudčev 1999: 94).

Ali zbog povezanosti značenja i iste morfološke kategorije, natuknice broj 2, 3 i 4 bi se mogle spojiti pod jednu natuknicu s tri značenja, dakle kao polisemne riječi, a ne homonimi.

Ima i slučajeva kad homonimi u rječniku nemaju svaki svoju natuknicu kako bi bilo pravilno, nego su svrstani unutar jednog jedinog leksičkog članka kao da se radi o jednoj riječi s više značenja.

Npr. u *Rječniku govora mjesta Kukljice*:

mõči ns., mogu i moren moreš more, moremo morete moru...; **mõči** ž.r., amajlija, predmet koji se nosi uza se kao zaštita od zla i nesreće (Maričić Kukljićanin 2000:162).

Radi se o dvije različite morfološke kategorije riječi koje ne mogu biti unutar jednoga jedinoga rječničkog članka. Isto vrijedi za sljedeći primjer: **stũden** -dena -deno p., odr. studeni, komp. *studeniji* (i *studeno* pr.); hladan, koji ima nisku temperaturu: *studena je ova seda. Studeno vrime*; **stũden** ž.r., Gjd *studenĩ*; hladnoća: *poisti će nas ova studen* (Maričić Kukljićanin 2000: 279).

Ponekad je Mohorovičić-Marićin u *Rječniku čakavskog govora Rukavca i bliže okolice* unutar jedne natuknice uvrstio više leksema koji bi po svojoj gramatičkoj kategoriji i značenju trebali predstavljati dvije natuknice, npr.:

vãn adv. – na polje. «*Hod van, ne blati mi kuću.*» 2. **vãn**, **vãna** m. – svrha, namjera. «*Ne znan va ki van re to /kamo smjera/. Ne razumen va ki van je ona prišla k van /s kojom namjeron/*» (Mohorovičić-Marićin 2001: 310).

Polisemija je dobro obrađena u većini rječnika čakavskih govora. Polisemne riječi imaju jedan rječnički članak i višestruka značenja poredana brojčano unutar istog. Tog su se pravila pridržavali autori sljedećih rječnika:

Senjski rječnik: **medecîna** ž 1. medicina, medicinska znanost *Rûda je študirâl medecînu*; 2. lijek *Prepisâl joj je dõktur dobrû medecînu* (Moguš 2002: 73);

Rječnik govora otoka Vrgade: **pîtâti** pîtoáš, pîtajû *impf*; – 1. pitati: pîtäčē ih stārōst, dī in je bila mlādōst; – 2. moliti, tražiti... (Jurišić 1973: 154);

O istarskim dijalektima, razmještaj jugoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri s opisom Vodičkog govora: **vřh** m. 1. ‘vrh’; 2. (kao pars pro toto): ‘brijeg’; dem. *vršāk, vršāka* m. i *vršić* m. ‘vršak’ (Ribarić 2002: 224);

Rječnik rivanjskoga govora: **kûkati** *imp*. – 1. *kuka ptica kukavica*: svāko me jûtro prebûdi onā vražjâ kûkavica kad pōčme kûkati; – 2. *jadikovati, glasno sažalijevati*: mājō mōja, nemuōj po cijeli dān kûkati za očun, Bûôg ga pomīlova; – 3. *igrati se na igru kukavicu, v. kûkavica* (3.): sād je tēbe kûkati (Radulović 2002: 144);

Rječnik govora mjesta Sali: **butîga**, ž 1. dućan; 2. prorez na muškim hlačama: 1. «Poj u butigu kupiti kvasa o bire.» 2. «Stari, otvorena ti je butiga (Piasevoli 1993: 47);

Rječnik govora mjesta Kukljica: **žutîca** ž.r., Gjd *žutice*, 1. bolest; 2. grubo posteljno platno: *lancuni od žutice*; 3. kvalitetno bijelo vino: *dobre žutice se napiti* (Maričić Kukljčanin 2000: 360);

Libar Viškiga žazika: **šûšanj**, -nja 1. šuškanje: *U nîko dōba cût nîki šûšanj*; 2. suho lišće: *Vājō iskûpit mālō šûsnja za pòd bèštiju* (Ròki – Fortunāto 1997: 524). Često od pridjeva ili imenice autor izvodi prilog i stavlja ga u istu natuknicu pod brojem 2. kao da bi se radilo o polisemiji: npr. **ofrankôn**, [tal. *affrancare*] 1. -a i -ōnā, o i -ōnò; odr. -i i -ōni, -ōno i -ōno, -u i -ōnu *adj.* oslobođen, rasterećen; 2. -o *adv.* oslobođeno (Ròki – Fortunāto 1997: 343);

Ričnik velovareškoga Splita: **frâtar** m (*gen. řd frâtra*) 1. redovnik, pripadnik reda franjevac ili dominikanaca; 2. vrsta ribe, vrsta bijele morske ribe; 3. kukac koji buši rupe i prebiva u suhim zrnima sočiva (Matoković 2004: 281);

Crkvēniškī besedār: **bōbica** –1. jagodica grožđa, 2. mali okrugli predmet (Ivančić-Dusper 2003:18);

Rječnik trogirskog cakavskog govora: **fèrmât**, -ân – 1. zaustaviti; 2. učvrstiti, vezati: «Dobro fermaj daske da jik vitar ne odnese.» (Geić, Slade Šilović 1994: 65);

Rječnik bruškoga govora: **mřžica**, -e (G pl. *mřžic/ mřžicih*) ž 1. mala mreža; 2. vrst trave uz more slične mrežici; v. *trōvā, zēje* (Dulčić, Dulčić 1985: 538);

Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog: **fārbât** *nesvrš. njem.*/(prez. **Fārbân**) 1. bojati **Fārbājū po kûci*. 2. *pren* lagati, varati **Fārbāl ga j’*, a *ôn mu j’ sē vèrovāl* (Sokolić – Kozarić, 2003: 60);

Čakavisch Deutsches Lexikon: **fāša** f 1. 'Binde' *Dôj mi fāšu, da vëžen rûku* (B). 2. 'Gurt, Gürtel, Hüftriefmen' *Obüc vëštu i stāv fāšu da partiš jentila u pōsù* (D). 3. 'Schärpe' *Stāvila je fāši priko rāmena* (B). 4. 'befestigter Wegrund, Bankette' *Ne hòl po fāši; pāščeš* (B). Mu 236 (Hraste, Šimunović, Olesch 1979: 204–205);

The Čakavian Dialect of Orbaníci near Žminj: **bāba** subs f 1. 'midwife', 2. 'old hag', Gsg *bābi*, Gpl *bāp*, dim *bābica* (Kalsbeek 1998: 414).

Nekoliko autora unutar rječničkoga članka koji se odnosi na polisemnu riječ nije uvrstilo broj za odvajanje značenja, već su višeznačna značenja samo nanizana i odvojena zarezom ili točka zarezom, npr:

Rječnik labinskog govora: **dir** (tal. **giro**) – šetnja, zavoj «Peljoj pomalo na dire, perke je na njen perikolo» (Milevoj 1992: 53);

Pićan i pićonski idiomi: **kontija**²– veleposjed, latifundija, grofovija (Ružić – Sudčev 1999: 51);

Zlarin: kratka povijest i rječnik: **šperânca** rezervni konop za sidro, nada (Bjažić, Dean 2002: 189); **palićāti** udarati palicom, prati robu; puno pričati (Bjažić, Dean 2002: 167).

Višeznačna značenja su u pojedinim autora uvrštena i odvojena ponekad brojčano, a ponekad samo zarezom, npr:

Rječnik čakavskog govora Rukavca i bliže okolice: **štrpāča** – 1. motika za krčenje. 2. žena jaka i otporna. «*kade j' našal onakovu štrpaču?*» (Mohorovićić-Maričin 2001: 286) te **živōt** m. – život, leđa, življenje. «*Danas me cel dan život jako boli.*» (Mohorovićić-Maričin 2001: 339);

Rječnik govora otoka Suska: **bārdo**, n. 1. brdo iznad sela. *Kōliki pūti vala pasāt preko bārda āko ćemo prīt selō i na mūl.* 2. polje uopće (vinogradi na brdu). *Nemū je prīsal kuōlp (v) bārdu* (Hamm 1956: 151), a nekad preneseno značenje je navedeno bez broja, npr. **bālica**, f. loptica. pren. zjenica u oku. *Tebỳ je v bālicu nỳc pālo. Carna b. Čārna bālica je mālā* (Hamm 1956: 151).

2. S obzirom na naglasak

Zabilježeni naglasak u rječničkim natuknicama jedan je od važnijih elemenata u dijalektalnoj leksikografiji budući da daje informaciju o izgovoru leksičke jedinice u određenome mjesnome govoru. Kada su dvije riječi po glasovnom sastavu iste, naglasak može biti razlikovan. Kada naglasak ne bi bio prisutan unutar rječničkoga članka, ne bismo mogli razlikovati homonime jer bi nam svi homonimi bili i homofoni. Potpunu informaciju o mjestu, dužini i intonaciji naglasaka daju sljedeći rječnici: *Senjski rječnik*, *Rječnik govora otoka Vrgade*, *Ričnik velovareškega Splita*, *Rječnik čakavskog govora*

Novog Vinodolskog, O istarskim dijalektima, razmještaj jugoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri s opisom Vodičkog govora, Crkvèniškî besedâr, Zlarin: kratka povijest i rječnik, Rječnik govora mjesta Sali, Rječnik govora mjesta Kukljica, Rječnik rivanjskoga govora, Rječnik čakavskog govora Rukavca i bliže okolice, Rječnik trogirskog čakavskog govora, Lîbar Viškiga Ĵazika, Rječnik bruškoga govora, Čakavisches Deutsches Lexikon, Rječnik govora otoka Suska, The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj.

Polovična naglasna informacija nalazi se u *Rječniku labinskog govora, Rječniku komiškog govora*, u rječniku *Pićna i pićonskih idioma*. Milevoj u *Rječniku labinskog govora* označava podebljanim slovom samo mjesto naglasaka, ne dajući niti dužinu niti intonaciju, izuzetak je poseban način izgovora vokala /i/ koji se u labinskom izgovara između /e/ i /i/ pa ga autor bilježi kao **î**, i poseban izgovor zaokruženog /o/ koji se izgovara kao u njemačkom /ö/ te ga autor bilježi kao **ô** odnosno **ö**. U rječniku *Pićna i pićonskih idioma* Ružić Sudčev je akcentirao natuknice upotrijebivši samo jedan tip naglasaka, i to kratkouzlazni radi pojednostavljivanja unošenja građe, naglasak koji ne označava realnu dužinu ni intonaciju u pićanskim govorima, već samo mjesto naglasaka. U *Rječniku komiškog govora* Mardešić Centin koristi znak kratkouzlaznog naglasaka za kratkosilazni ili brzi naglasak, a dugouzlazni za dugosilazni naglasak i za akut, što opet ne označava realni naglasak riječi komiškoga govora.

3. S obzirom na morfološku odrednicu³

Gramatička ili morfološka odrednica je bitna stavka u rječničkim člancima jer određuje vrstu riječi kojoj pripada natuknica, a to je ujedno i jedan od kriterija razlikovanja homonima. Autori su pridodali morfološku odrednicu natuknicama koristeći se uobičajenim kraticama u sljedećim rječnicima: *Senjski rječnik, Rječnik govora otoka Vrgade, Ričnik velovareškoga Splita, O istarskim dijalektima, razmještaj jugoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri s opisom Vodičkog govora, Rječnik govora mjesta Sali, Rječnik govora mjesta Kukljica, Rječnik rivanjskoga govora, Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog, Rječnik čakavskog govora Rukavca i bliže okolice, Rječnik trogirskog čakavskog govora, Lîbar Viškiga Ĵazika, Rječnik bruškoga govora, Čakavisches Deutsches Lexikon, Rječnik govora otoka Suska, The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj.*

Morfološka odrednica nedostaje u *Rječniku labinskog govora, Rječniku komiškog govora*, u rječniku *Pićna i pićonskih idioma*, u djelu *Zlarin: kratka povijest i rječnik* i u *Crkvèniškom besedâru*.

³ Ne ulazimo u problem kosih oblika koji bi trebali biti prisutni u rječničkoj natuknici, budući da bi to bila tema za poseban članak jer se mišljenja razilaze, a i u leksikografskoj praksi sastavljanja rječnika autori posežu za različitim rješenjima.

4. Egzemplifikacija u natuknicama

Egzemplifikacija ili primjer uporabe riječi u rečenici (bila to fraza, poslovice, izreka ili izmišljena rečenica) ne samo što pobliže i preciznije objašnjava značenje leksema u njegovim nijansama, već nudi i dragocjene informacije kako o sintaksi tako i o folkloru određenoga mjesta, o načinu življenja i razmišljanja određene govorne zajednice. Egzemplifikacija je prisutna unutar natuknice bilo sustavno bilo sporadično u sljedećim dijalektalnim čakavskim rječnicima: *Senjski rječnik*, *Rječnik govora otoka Vrgade*, *Rječnik labinskog govora*, *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog*, *O istarskim dijalektima*, *razmještaj jugoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri s opisom Vodičkog govora*, *Rječnik govora mjesta Sali*, *Rječnik govora mjesta Kukljica*, *Rječnik rivanjskoga govora*, *Rječnik čakavskog govora Rukavca i bliže okolice*, *Rječnik trogirskog čakavskog govora*, *Libar Viškiga Jazika*, *Rječnik bruškoga govora*, *Čakavisch Deutsches Lexikon*, *Rječnik govora otoka Suska*, *The Čakavian Dialect of Orbanici near Žminj* (budući da autorica ima obilje kosih padeža u svakoj natuknici egzemplifikacija nije sustavna već je uvrštena samo u posebnim slučajevima), a izostaje u *Rječniku velovareškoga Splita*, u *Rječniku komiškog govora* (osim par izuzetaka), u rječniku *Pićna i pićonskih idioma*, u djelu *Zlarin: kratka povijest i rječnik* i u *Crkveniškom besedaru* (ali je autorica Ivančić Dusper u dodatku svog rječnika uvrstila posebna poglavlja izreka, uzrečica, poslovice i pozdrava pa se tamo nalazi mnogo primjera uporabe riječi u kontekstu).

5. Etimologija u natuknicama

Budući da nije riječ o specijaliziranim etimološkim rječnicima, već o dijalektalnim rječnicima izvornih čakavskih govora, etimologija unutar leksičke natuknice nije nužna komponenta. Etimološka informacija o podrijetlu riječi prisutna je unutar dijalektalne čakavske leksikografije u svega nekoliko rječnika i to se odnosi na podrijetlo posuđenica, odnosno stranih riječi, pretežno iz romanskog (talijanskog ili venecijanskog) ili njemačkog jezika koje sačinjavaju leksički fond određenoga mjesnog govora. Kako je etimologija dosta zahtjevnja grana jezikoslovlja i podrazumijeva teorijsku podlogu i metodologiju, autori su više-manje uspješno uvrstili strano podrijetlo nekog leksema. Najčešće je etimologija dana u zagradi nakon glave članka ili pak na kraju rječničkog članka. Unutar obrađenog korpusa prisutna je u sljedećim dijalektalnim leksikografskim djelima: u *Rječniku labinskog govora*: npr. **mularija** (**ven. mularia**) – dječurlija... (Milevoj 1992: 129), u *Rječniku čakavskog govora Rukavca i bliže okolice*: npr. **lavurāt** imprf. – /u šaljivom govoru/ raditi. «Ča vaveki lavurate?» Ven. lavorar (Mohorovičić – Maričin 2001: 137), u *Rječniku govora otoka Vrgade*: **morbîn** –a m, obijesna igra; tal. morbino obijest (Jurišić

1973:122), u *Libru Viškiga Ćazika*⁴: npr. **flocûn**, -ûnă [ven. *flocion*] *m* brbljavac, čeljade koje mnogo govori, razmetljivac, hvastavac...(Roki – Fortunato 1997: 110), te u *Rječniku velovareškega Splita*, s tim da autorica ponekad nije sigurna u podrijetlo pa daje krivu etimologiju, npr: **žvêlto pril.** (tal. *svegliato, sveglio*) 1. brzo, hitro; 2. spretno, okretno (Matoković 2004: 1101), umjesto tal.: *svelto* (Zingarelli 2003: 1830), odnosno ven. *svelto* (Boerio 1856: 726); ili **fûšta** *ž* (gen. Jd fûšte) (tal. *fusta*)⁵ 1. vrsta ratnog broda (iz srednjeg vijeka); 2. splitska *fušta* je mogla ukrcati 60 ljudi; usp. *Fusta* (Matoković 2004: 287), ili pak stavlja upitnik za nesigurne etimologije npr.: **drôp m** (gen. Jd *drôpa*) (tal. *?drop*) kom; masa od izgnječenih grozdova iz koje se pravi, odnosno peče rakija (Matoković 2004: 233). Braća Sokolić u *Rječniku čakavskog govora Novog Vinodolskog*, unutar kosih zagrada nakon glave natuknice i morfološke odrednice ubacuju samo jezik iz kojeg je preuzeta posuđenica, a ne i samu riječ od koje potječe, npr. **fbija** *ž* /tal./kopča, predica...(Sokolić-Kozarić 2003: 61).

U svom rječniku vodičkog govora Ribarić nudi podrijetlo leksema natuknice, citirajući pritom i izvor, tj. etimološke rječnike kojima se služio⁶, npr. **glâvna** f. ‘goruća cjepanica’; cf. BEW: **golvna** (Ribarić 2002: 171).

Ostali dijalektalni čakavski rječnici koji su sačinjavali naš korpus nemaju etimološku odrednicu unutar rječničkih članaka.

Zaključak

Obradbom dvadeset rječnika izvornih čakavskih govora u vezi s naglaskom, morfološkim oznakama, egzemplifikacijom, etimologijom i značenjem unutar rječničkih članaka ustanovljeno je da 85% rječnika ima potpunu informaciju o izgovoru leksema dok 15% daje samo polovičnu informaciju, 75% rječnika unutar rječničkog članka ima informaciju o morfološkoj kategoriji leksema dok u 25% rječnika izostaje, egzemplifikacija je sustavno prisutna u 75% obrađenih rječnika a sporadično ili skroz nedostaje u 25% rječnika, dok je etimologija najmanje prisutna, u 30% rječnika. Kod polisemije većina je autora pravilno uvrstila višestruka značenja unutar jedne natuknice i odvojila ih brojceno. Kod homonimije je ustanovljeno da je većina autora svakom

⁴ Autor Roki Fortunato zahvaljuje se u predgovoru svoga rječnika vrsnom etimologu Vojmiru Vinji na pomoći pri određivanju podrijetla talijanskih odnosno venecijanskih posuđenica.

⁵ Ne radi se o posuđenici iz talijanskog već iz mletačkog *fusta* ‘specie di naviglio da remo o galera, che ai tempi del governo veneto si teneva presso alla piazza di S. Marco...’ (Boerio 1856: 292), uz to vidi Skok 1971/1: 538.

⁶ To su u ono vrijeme bili BEW (Berneker, E. 1908–13. *Slavistisches etymologisches Wörterbuch*. 1–2. Heidelberg,) i PEW (Puškariu, S. 1905. *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*. Heidelberg.).

homonimu pridodala zasebnu natuknicu i da im se često pridodaje brojka iznad glave članka. Nekoliko je izuzetaka, kada je unutar jednoga rječničkog članka uvršteno više riječi istog oblika a različitog značenja i morfološke kategorije, umjesto da su svrstane u zasebne natuknice. Ima i slučajeva kad se ne razlikuje polisemija od homonimije pa se stavlja npr. svako značenje u posebnu homonimnu natuknicu, a moglo bi se povezana značenja staviti pod polisemnu riječ. Stoga bi bilo potrebno pri sastavljanju rječničkih članaka imati u vidu tri razlikovna kriterija: etimologiju, gramatičku kategoriju i povezanost značenja pri odlučivanju radi li se o homonimiji ili pak polisemiji.

Smatramo da bi se trebao sastaviti jedan reprezentativan i ujednačen nalog za izradu rječničke natuknice tako da se dijalektološka leksikografska praksa uskladi i dobije na kvaliteti uz nužnu suradnju među autorima amaterima i stručnim dijalektolozima.

Literatura:

- ANIĆ, VLADIMIR 1998. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
- BERRUTO, GAETANO 1976. *La semantica*. Bologna: Zanichelli.
- BOERIO, GIUSEPPE 1856. *Dizionario del dialetto veneziano*. Firenze: Giunti (reprint 1998).
- BRATANIĆ, MAJA 1994. Leksikologija i leksikografija. *Filologija*, 22–23, Zagreb, 235–244.
- LISAC, JOSIP 2004. Popis čakavskih rječnika i sličnih knjiga objavljenih posljednjih godina. *Čakavska rič*, br. 2, Split, 319–320.
- LISAC, JOSIP 2005. Dijalekatni rječnici hrvatskoga jezika u posljednjih stotinjak godina. *Mogućnosti*, 3/4, 149–156.
- LUKEŽIĆ, IVA 1992. Prikaz: "Rječnik" labinskog govora. *Fluminensia*, god. 4, br. 2, 116–119.
- LYONS, JOHN 1977. *Semantics*, vol. I/II. Cambridge university Press.
- LYONS, JOHN 1981. *Introduzione alla linguistica teorica: III. La semantica*. Bologna: Il Mulino.
- MELVINGER, JASNA 1984. *Leksikologija*. Osijek: Pedagoški fakultet.
- MOGUŠ, MILAN 1985. Nacrt za rječnik čakavskog narječja. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knjiga 7., sv. I., JAZU, Zagreb, 319–336.
- SAMARDŽIJA, MARKO 1995. *Leksikologija s poviješću hrvatskoga jezika*. Udžbenik za 4. razred gimnazije. Zagreb: ŠK.
- SIMEON, RIKARD 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, vol. I i II. Zagreb: Matica hrvatska.
- SKOK, PETAR 1971.–74. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, I–IV. Zagreb: JAZU.

- TAFRA, BRANKA 1994. Leksikografski postupci. *Filologija*, 22–23, Zagreb, 109–117.
- VULIĆ, SANJA 1994. Struktura rječničkog članka u rječnicima izvornih čakavskih govora. *Filologija*, 22–23, Zagreb, 185–191.
- VULIĆ, SANJA 1995. Leksikografski pristup homoformima, abundantnim oblicima i homografima u rječnicima izvornih čakavskih govora. *Filologija*, 24–25, Zagreb, 381–385.
- VULIĆ, SANJA 1996. Akcenatske, glasovne i tvorbene inačice u rječnicima izvornih čakavskih govora. *Filologija*, 26, Zagreb, 109–116.
- ZINGARELLI, NICOLA 2003. *Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.
- ŽIC FUCHS, MILENA 1994. Semantičke i leksikografske definicije. *Filologija*, 22–23, Zagreb, 275–280.

Izvori:

- BJAŽIĆ, SLAVKO; DEAN, ANTE 2002. *Zlarin: kratka povijest i rječnik*. Zagreb: Prometej.
- DULČIĆ, JURE; DULČIĆ, PERE 1985. Rječnik bruškoga govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knjiga 7, svezak 2, JAZU, Zagreb, 373–747.
- GEIĆ, DUŠKO; SLADE ŠILOVIĆ, MIRKO 1994. *Rječnik trogirskog čakavskog govora*. Trogir: Muzej grada Trogira.
- HAMM, JOSIP 1956. Rječnik govora otoka Suska. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knjiga 1, JAZU, Zagreb, 150–185.
- HRASTE, MATE; ŠIMUNOVIĆ, PETAR; OLESCH, REINHOLD 1979., Čakavisches – deutsches lexikon, I. Böhlau: Slavistische Forschungen, 25/I.
- IVANČIĆ-DUSPER, ĐURĐICA 2003. *Crkvěniški besedār*. Rijeka – Crikvenica: Adamić.
- JURIŠIĆ, BLAŽ 1973. *Rječnik govora otoka Vrgade*. II. Dio: Rječnik. Zagreb: JAZU.
- KALSBECK, JANNEKE 1998. *The čakavian Dialect of Orbanici near Žminj in Istria*. Amsterdam – Atlanta: Editions Rodopi B.V.
- MARDEŠIĆ CENTIN, PAVAO 1977. Rječnik komiškoga govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knjiga 4., Zagreb, JAZU, 265–312.
- MARIČIĆ KUKLIČANIN, TOMISLAV 2000. *Rječnik govora mjesta Kukljica*. Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- MATOKOVIĆ, BEREZINA 2004. *Ričnik velovareškega Splita*. Split: Dobrila, vlastita naklada.
- MILEVOJ, MARIJAN 1992. *Gonan po nase – Rječnik labinskog govora*. Pula: MM.
- MOGUŠ, MILAN 2002. *Senjski rječnik*. Zagreb – Senj: HAZU, Matica hrvatska Senj.

- MOHOROVIČIĆ-MARIČIN, FRANJO 2001. *Rječnik čakavskog govora Rukavca i bliže okolice*. Rijeka–Opatija–Matulji: Adamić i Katedra čakavskog sabora – Opatija.
- PIASEVOLI, ANKICA 1993. *Rječnik govora mjesta Sali*. Zadar: Matica Hrvatska – ogranak Zadar.
- RADULOVIĆ, LADISLAV 2002. *Rječnik rivanjskoga govora*. Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- RIBARIĆ, JOSIP 2002. *O istarskim dijalektima, razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri s opisom Vodičkog govora*. Pazin: Josip Turčinović.
- RÒKI – FORTUNATO, ANDRO 1997. *Libar Viškiga Jazika*. Canada: University of Toronto Press Incorporated.
- RUŽIĆ SUDČEV, ŠIME 1999. *Pićan i pićónski idiomi*. Pula: C.A.S.H., Histria Croatica.
- SOKOLIĆ-KOZARIĆ, JOSIP; SOKOLIĆ-KOZARIĆ, GOJKO 2003. *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog*. Rijeka–Novi Vinodolski: vlastita naklada.

La struttura delle voci nei dizionari dialettali čakavi con particolare riferimento al problema dell'omonimia e della polisemia nella composizione degli articoli lessicografici

Riassunto

Nel presente lavoro è stata analizzata la struttura degli articoli nella lessicografia dialettale čakava. Sugli esempi di voci tratte da 20 dizionari dialettali čakavi è stato comparato il modo di composizione degli articoli guardando se gli autori hanno tenuto conto dell'accentuazione degli esponenti, della loro qualifica grammaticale, del significato denotativo e di quelli connotativi, dell'esemplificazione degli usi della parola e dell'etimologia. Una particolare attenzione è stata rivolta al problema dell'omonimia e della polisemia nella composizione degli articoli lessicografici.

Ključne riječi: čakavski dijalekti, dijalektalna leksikografija, homonimija, polisemija

Key words: Čakavian dialects, dialectal lexicography, homonymy, polisemy

